

QANUN

№ 01 (327) / 2022

İNZİBATİ HÜQUQ

Həsənova Nərmən Ənvər qızı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN İNZİBATİ
KOLLEGİYASININ BƏZİ QƏRARLARININ TƏHLİLİ 3

MÜLKİ HÜQUQ

Агакишиева Нигяр Али Ага гызы

О НЕОБХОДИМОСТИ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ПО ОКАЗАНИЮ
ПАЛЛИАТИВНОЙ ПОМОЩИ НАСЕЛЕНИЮ АЗЕРБАЙДЖАНА 9

Мамедова Вафа Ягубали гызы

ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПУШИНСКОЙ ДЕКЛАРАЦИИ,
КАК ДОКУМЕНТА МИРА, ДРУЖБЫ И ВЗАИМНОЙ ПОМОЩИ 15

Аллахярова Фидан Бахруз гызы

МЕДИАЦИЯ И ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ 21

Həsənova Reyhanə Əhməd qızı

İDDİA MÜDDƏTİNİN TƏTBİQ SFERASI 27

İNFORMASIYA HÜQUQU

Насиєва Аysel Мəzahir qızı

FƏRDİ MƏLUMATLARIN MÜHAFİZƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ QANUNU VƏ AVROPA İTTİFAQININ
ÜMUMİ MƏLUMATLARIN MÜHAFİZƏSİ HAQQINDA
QAYDALARININ (GDPR) MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ 32

MÜLKİ VƏ İNZİBATİ PROSESSUAL HÜQUQ

Əsgərov Aqil İltifat oğlu

MƏCBURİ MEDİASIYANIN MƏHKƏMƏYƏ ÇATIMLILIQ HÜQUQU
BAXIMINDAN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ 44

ƏMƏK HÜQUQU

Багиров Анар Рамиз оглу

Гасымов Алыш Мамиш оглу
САМОЗАЩИТА РАБОТНИКА И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ РАБОТОДАТЕЛЯ
КАК СПОСОБЫ (ФОРМЫ) ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ ПО
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ 51

Əkbərli Ülkər Asif qızı

ƏMƏK HÜQUQ MÜNASİBƏTLƏRİNİN MƏZMUNU 61

Алескерова Лала Гаджибала гызы

Сафиев Ниджат Мушвиғ оглу
ПРАВОВОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ 67

CINAYƏT HÜQUQU VƏ KRİMİNOLOGIYA

İsbəndiyarov Qələndər Köçəri oğlu

UZANAN VƏ DAVAM EDƏN CİNAYƏTLƏRİN ANLAYIŞI,
TÖRƏDİLMƏ VAXTI İLƏ BAĞLI PROBLEMLƏR VƏ ONLARIN
HƏLLİNƏ DAİR 72

ISSN 2218-9130

Təsisçi:
ŞAHBAZ XUDUOĞLU

Redaktor:
FƏXRƏDDİN AĞAZADƏ

Məsul katib:
JALƏ MƏMMƏDOVA

Kompüter tərtibatı:
ANAR ƏLİ

Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Şəxslərin
Dövlət Qeydiyyatı üzrə Bakı Bölgə
Şöbəsinə qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 0104-P83-41555

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Ali Attestasiya Komissiyası
Rəyasət Heyətinin 16 may 2014-cü
il tarixli (protokol № 07-R) qərarı
ilə Hüquq elmləri üzrə «Azərbaycan
Respublikasında dissertasiyaların əsas
nəticələrinin dərc olunması tövsiyə
edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısı»na
daxil edilmişdir.

BANK REKVİZİTLƏRİ:
Kapital Bank Bakı şəhər filialı
Kod: 200026; VÖEN: 9900003611
Müxbir hesabı: 0137010001944
S.W.I.F.T. BIK AIPBAZ 2X
Hesab № 11533050000
VÖEN: 1700145131
Valyuta hesabı: 333150100

Format: 60x84 1/8
Fiziki çap vərəqi: 15
Sifariş: (207) Tiraj: 500
Qiyməti: 4 manat

Qanun Nəşriyyatının ünvanı:
Nəsimi rayonu, Tbilisi prospekti, 76
Tel.: 431-16-62; 431-38-18

QANUN

ÜNVAN:
Azərbaycan Respublikası,
Bakı, AZ 1102, Nəsimi rayonu,
Tbilisi pros., 76
Tel.: 431-16-62; 431-38-18
Faks: 431-38-18
E-mail: qanunjurnali1992@gmail.com
www.qanun.az

CİNAYƏT PROSESİ VƏ KRİMİNALİSTİKA

Əliyev Aydın Cəmil oğlu

HÜQUQ VƏ AZADLIQLARIN QANUNLA QADAĞAN OLUNMAYAN
ÜSUL VƏ VASİTƏLƏRLƏ MÜDAFİƏSİNƏ DAİR KONSTITUSİYA
NORMASININ CİNAYƏT-PROSESSUAL QANUNVERİCİLİKDƏ
KONKRETLƏŞDİRİLMƏSİ BARƏDƏ 81

GƏNC HÜQUQSÜNASIN TRİBUNASI

İNSAN HÜQUQLARI

Damirli Kamil İlqar

THE CONCEPT OF ECONOMIC RIGHTS 87

MÜLKİ VƏ İNZİBATİ PROSESSUAL HÜQUQ

Qasimov Təbriz Nazim oğlu

MEDİASİYA İNSTİTUTUNUN TARİXİ, AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ "MEDİASİYA HAQQINDA" QANUNU
VƏ ONUN BİR SIRA MADDƏLƏRİNƏ ƏLAVƏ VƏ
DƏYİŞİKLİKLƏRLƏ BAĞLI TƏKLİFLƏR 97

CİNAYƏT HÜQUQU VƏ KRİMİNOLOGİYA

Ağayeva Nərmin Raiq qızı

SİLAHLI MÜNAQİŞƏLƏR ZAMANI ERMƏNİSTANIN
BEYNƏLXALQ HUMANİTAR HÜQUQ
NORMALARINI POZMASI 105

YENİ NƏSRLƏR

PROFESSOR MİRAĞA CƏFƏRQULİYEVİN «CİNAYƏT MÜHAKİMƏ
İCRAATINDA DÖVLƏT DİLİNİN TƏTBİQİ: ÜMUMMİLLİ LİDER
H.Ə.ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ KONTEKSTİNDƏ»
ADLI MONOQRAFİYASI HAQQINDA 110

«QANUN» JURNALINA ELMİ MƏQALƏ TƏQDİM ETMƏK

ÜÇÜN QOYULAN TƏLƏBLƏR 113

QANUN

- **Bu jurnal** öz hüquqlarını bilən və qoruyanlar üçündür. Jurnal 1992-ci il 08 yanvar tarixindən ayda bir dəfə nəşr edilir.
- **Hər sayda** tanınmış hüquqsünasların, iqtisadçıların, habelə hüquq və iqtisadiyyat sahəsində çalışan digər mütəxəssislərin elmi praktik məqalələri çap olunur.
- «Qanun» jurnalının «**Yeni sənədlər büləteni**»nin hər sayında Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarları, Ali Məhkəmə Plenumunun qərarları, təlimatlar və digər normativ aktlar dərc olunur.
- **Jurnalın məqsədi** hüquqi münasibətlərin və vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü, hüquq və qanunçuluğun təbliğatıdır.

«Qanun» jurnalına «Qaya», «Mətbuat yayımı», «Səma»,
MMC firmaları vasitəsilə abunə yazıla bilərsiniz.

Əlaqə telefonları:

«Qaya»: 441 35 33 4 «Səma»: 499 22 97,

«Mətbuat yayımı»: 440 39 83 MMC: 561 14 37

«Qanun» jurnalı elmi tədqiqatların əsas müddəalarının
nəşr edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında
Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən tövsiyə olunan nəşrlər
siyahısına daxil edilmişdir.

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Mirağa Cəfərquliyev

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları
İnstitutunun "Cinayət hüququ və cinayət
prosesi" şöbəsinin baş elmi işçisi, hüquq üzrə
elmlər doktoru, professor

Zahid Cəfərov

Bakı Dövlət Universitetinin «Əmək və
ekologiya hüququ» kafedrasının professoru,
hüquq üzrə elmlər doktoru

Məhəbbət Dəmirçiyeva

Bakı Dövlət Universitetinin «Mülkü hüquq»
kafedrasının müdiri, hüquq üzrə
elmlər doktoru, professor

Aleksandr Kurennoy

M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət
Universitetinin «Əmək hüququ» kafedrasının
müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor,
RF-nin əməkdar hüquqsünası

Alış Qasimov

Bakı Dövlət Universitetinin «Əmək və
ekologiya hüququ» kafedrasının müdiri,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Midhəd Qəfərov

Bakı Dövlət Universitetinin «Cinayət
prosesi» kafedrası, hüquq üzrə elmlər
doktoru, professor

Habil Qurbanov

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları
İnstitutunun baş elmi işçisi, hüquq üzrə
elmlər doktoru, professor, Avropa Humanitar
Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü

Zahid Məmmədov

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Elmi fəaliyyətin təşkili və idarə edilməsi
departamentinin direktoru, iqtisad üzrə
elmlər doktoru, professor

İlham Rəhimov

Hüquq üzrə elmlər doktoru, professor,
Azərbaycan Respublikasının
əməkdar hüquqsünası

Qalina Skaçkova

Rusiya Elmlər Akademiyasının Dövlət və
Hüquq İnstitutunun «Əmək hüququ və sosial
təminat hüququ» sektorunun müdiri,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Kiril Tomaşevski

«MİTSO» Beynəlxalq Universitetinin
«Əmək və korporativ hüququ» kafedrasının
müdiri, «Əmək və sosial hüquq» jurnalının
baş redaktoru, hüquq üzrə elmlər doktoru,
professor

Bəhram Zahidov

Hüquq üzrə elmlər doktoru, professor,
Nyu-York Elmlər Akademiyasının üzvü

Məhəmməd İmanlı

Hüquq üzrə elmlər doktoru, AMEA-nın
Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
«Cinayət hüququ və cinayət prosesini»
şöbəsinin baş elmi işçisi

Əsgərov Aqil İltifat oğlu,
hüquqşünas

UOT 34:342; 34:347

MƏCBURİ MEDIASIYANIN MƏHKƏMƏYƏ ÇATIMLILIQ HÜQUQU BAXIMINDAN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: məcburi mediasiya, məcburi, kommersiya, ailə və əmək mübahisələri.

Ключевые слова: обязательное посредничество, обязательный, коммерческие, семейные и трудовые споры.

Keywords: mandatory mediation, compulsory, commercial, family and labor disputes.

Giriş

Müasir dövrdə hüquqi mübahisələrin həllə qovuşdurulmasında mübahisələrin alternativ həlli üsulları (ADR-Alternative Dispute Resolution) Avropa İttifaqı təsisatları və üzv dövlətləri tərəfindən bəyənilməkdə, onu qanunvericiliyində təsbit edən dövlətlərin sayı artmaqdadır. Avropa İttifaqında mübahisələrin alternativ həllinə artan marağa görə Avropa Komissiyası 19 aprel 2002-ci il tarixli “**Mülki və kommersiya hüququnda mübahisələrin alternativ həlli üsullarına dair Yaşıl Kitab (Green paper)**” hazırlamışdır. Daha sonra mediasiya və məhkəmə icraatları arasında balanslı əlaqəni qoruyub saxlamaqla mübahisələrin alternativ həllinə çatımlılığı asanlaşdırmaq və mediasiyadan istifadəyə həvəsləndirməklə mübahisələrin dostcasına həllini təşviq etmək məqsədi ilə “**Mülki və kommersiya işlərində vasitəçiliyin müəyyən aspektləri üzrə**” Avropa İttifaqının 21 may 2008-ci il tarixli Direktivi qəbul edilmişdir. Direktiv üzv dövlətlər tərəfindən milli

qanunvericiliklərinə daxil edilməsi üçün mediasiya ilə bağlı minimum standartları təqdim edir. Respublikamızda ədliyyə sisteminin dövrün tələblərinə və beynəlxalq standartlara uyğun təşkili istiqamətində atılmış ən mühüm addımlardan biri də mediasiya institutunun yaradılması olmuşdur. 29 mart 2019-cu ildə «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunmuş, həmin qanunun 18.1-ci maddəsinə uyğun olaraq 12 fevral 2020-ci il tarixində «Mediasiya Şurası» qeyri-kommersiya hüquqi şəxsi təsis edilmişdir. Mediasiya təcrübəsi Azərbaycan Respublikasında yeni olmasına baxmayaraq, qəbul edilmiş qanunvericilik beynəlxalq təcrübəyə kifayət qədər yaxındır. Mediasiyanın tətbiq dairəsi «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3-cü maddəsində öz təsdiqini tapmışdır. Mülki işlərə, kommersiya mübahisələrinə, ailə, əmək və inzibati münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə mediasiyanın tətbiqi nəzərdə tutulmuş, habelə ailə, əmək və kommersiya mübahisələri üzrə məhkəməyə müraciət etməmişdən əvvəl ilkin mediasiya sessiyasında iştirak 01 iyul 2020-ci il tarixdən məcburi hesab edilmişdir. Bu da bərabərində məcburi mediasiyanın məhkəməyə çatımlılıq, məhkəmə müdafiəsi və ya ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna maneə olub-olmaması ilə bağlı mübahisələrə gətirmişdir. Müqayisəli hüquqa baxdıqda görmək olar ki, mübahisələrin alternativ həlli üsullarından biri kimi məcburi mediasiya modeli son vaxtlar ən

çox müzakirə olunan mövzulardan biri olmuşdur. Müqayisəli hüquq ədəbiyyatında məcburi mediasianın üç modeli fərqləndirilmiş və hakim olan fikrə əsasən məcburi mediasiya məhkəməyə çatımlılıq hüququna maneə deyildir. Məcburi mediasiya hazırda Avstraliya, İtaliya, Türkiyə, Böyük Britaniya, Amerikanın bir çox ştatında və başqa dövlətlərdə tətbiq edilir.

I. Məcburi mediasiya modelləri və onların məhkəməyə çatımlılıq hüququ baxımından qiymətləndirilməsi

Nəzərə almaq lazımdır ki, məhkəmənin iş yükünün azaldılması mediasianın məqsədi deyil. Sadəcə mübahisələrin alternativ həlli üsullarının tətbiqi məhkəmələrin iş yükünün də azalmasına səbəb olur. Ona görə də məcburi mediasianın məhkəmənin iş yükünün azaldılması məqsədi ilə tətbiq edilməsi fikri ilə qəti razi deyilik. Belə yanaşmanın hüquqi və demokratik dövlət anlayışı ilə də uzlaşmadığı qənaətimizdir. Məcburi mediasiya modellərinin tətbiqinin əsas məqsədi mediasiyaya müraciəti stimullaşdırmaqdır. Ona görə də təcrübədə sübut olunub ki, bu və ya digər səbəbdən (məhkəmənin nüfuzunun daha yüksəkliyi, tarixən baxdıqda mediasiya institutunun daha yeni olması, mediasiya barəsində dolğun məlumatın olmaması və s.) könüllü mediasiyaya tez-tez müraciət olunmur.

Məcburi mediasiya beynəlxalq təcrübədə əsasən üç formada tətbiq edilir. Bunlar: məhkəmə prosesi zamanı məcburi mediasiya, yarı məcburi mediasiya və məhkəməyə müraciət şərti kimi mediasiya [9, s. 939] modelləridir.

Məhkəmə prosesində məcburi mediasiya modelində məhkəmə tərəflərin razılığını almadan onların mediasiyada iştirakı ilə bağlı qərar qəbul edə bilər. Tərəflər mediasiyada iştirak etmədikdə məhkəmə prosesi qaldığı yerdən davam edəcəkdir. Yarı məcburi mediasiya modelində ilkin mediasiya sessiyasında iştirak etməyi rədd edən tərəf yekun məhkəmə qərarı ilə mediasiyada edilən təklifdən daha çox xeyir

əldə etməmişdirsə, işi udsa da, məhkəmə xərclərini ödəməlidir [9, s. 931]. Belə qayda tərəfləri dolayısı ilə mediasiyada iştiraka məcbur edir. Məhkəməyə müraciət şərti kimi mediasiya modelində isə qanunla bəzi mübahisələr üzrə mediasiyada iştirak məcburi hesab edilir. Tərəflər ilkin mediasiya sessiyasında iştirak etmədən məhkəmədə iddia qaldıra bilməzlər [8, s. 939]. Bu model Avstraliyada, İtaliyada və Türkiyədə tətbiq edilir [9, s. 938]. İtaliya sığorta, kredit, vərəsəlik, ailə, habelə bəzi öhdəliklərdən irəli gələn mübahisələr üzrə 2013-cü ildən məcburi mediasiya şərtini qəbul etmişdir [6]. Avstraliyanın müxtəlif əyalətlərində məcburi mediasiyaya qəbul edilmişdir. Məsələn, New South Wales əyalətində kənd təsərrüfatı öhdəliklərindən, icarə müqavilələrindən irəli gələn mübahisələr üzrə məcburi mediasiya mövcuddur [9, s. 945]. Digər tərəfdən Avstraliyada məhkəmələrin mübahisələri məcburi mediasiyaya göndərmə səlahiyyəti vardır. Bu zaman məhkəmə tərəflərin razılığını almadan mübahisəni bir mediatora yönləndirə və tərəflərin mediasiya prosesində iştirakını məcburi olmasına dair qərar verə bilər. Məhkəmə məcburi mediasiyası İngiltərədə də mövcuddur.

Məcburi mediasianın ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna məhdudiyət gətirib-gətirmədiyi dövrümüzdə ən çox müzakirə olunan məsələlərdəndir. Bu məsələ ilə bağlı hakim fikir isə məcburi mediasiyada da digər mübahisələrin alternativ həlli üsullarında olduğu kimi, tərəflərin barışığa məcbur edilmədiyi, sadəcə tərəflərə mübahisənin həlli üçün daha az xərclə və daha təsirli alternativ bir şəraitin yaradılmasıdır [10, s. 190-191]. Əsasən Avropa İttifaqının hüquq ədəbiyyatında tez-tez gəldiyimiz səmərəli hüquqi müdafiə prinsipi üzv ölkələrin konstitusiyalarında, xüsusilə Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6 və 13-cü maddələrində təsbit olunan ümumi prinsiplərdən ibarətdir. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası-

nın ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ adlanan 6-cı maddəsinə əsasən, hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə, ağılabatan müddətdə işinin ədalətli araşdırılması hüququna malikdir [5]. Görünür ki, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ daha geniş olmaqla məhkəməyə çatımlılıq hüququnu da əhatə etməkdədir. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 13-cü maddəsi milli dövlətlərin üzərinə Konvensiya ilə təminat altına alınmış hüquq və azadlıqlarının pozulduğunu iddia edən hər kəsə bu iddialarının milli hüquq çərçivəsində araşdırılıb pozuntunun nəticələrini ortadan qaldırmağı təmin edən səmərəli hüquqi müdafiə vasitələri yaratma və bu mexanizmin səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməsini təşkil etmə öhdəliyi qoyur. Başqa sözlə, fərdlər səmərəli hüquqi müdafiədən yararlanmalıdırlar. Hüquqların səmərəli hüquqi müdafiə üsulu dedikdə isə ilk olaraq məhkəmə yada düşür. Ona görə də məcburi mediasiyanın tətbiq edildiyi gündən onun məhkəməyə çatımlılıq hüququna maneə olub-olmaması barədə mübahisələrin yaranması təbii haldır. Məcburi mediasiyanın Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına uyğunluğu məsələsi Avropa İttifaqının Ədalət Məhkəməsinin (Court of Justice of the European Union) qərarlarında aydınlaşdırılmışdır. Avropa Ədalət Məhkəməsi məcburi mediasiyanın qadağan olunmadığını və mediasiya nəticəsində bağlanan sazişin tərəflər üçün son olmadığı, yəni tərəflərin məhkəməyə çatımlılıq hüququnu aradan qaldırmadığı, tərəflərin məhkəmədə iddia qaldırmasını əsaslı şəkildə gecikdirmədiyini, mediasiya prosesində iddia müddətinin axımının dayandığı, mediasiyanın əlavə xərclərə yol açmadığı və ya çox az xərc tələb etməsi və təcili hallarda məhkəmə vasitəsilə təminat tədbirlərinin görülməsinə imkan verildiyi hallarda səmərəli hüquqi müdafiə prinsipinin pozulmadığı qənaətinə gəlmişdir.

Göründüyü kimi, məcburi mediasiya özlüyündə məhkəməyə çatımlılıq hüququna maneə hesab edilmir [8]. Digər tərəfdən səmərəli hüquqi müdafiə prinsipi gərəyi yuxarıda sadalanan məsələlərin nəzərə alınmalı olduğunu qeyd edir. **“Mülki və kommertiya işlərində vasitəçiliyin müəyyən aspektləri üzrə”** Avropa İttifaqının 21 may 2008-ci il tarixli Direktivinin 5-ci maddəsinə əsasən, məcburi mediasiya elə tətbiq edilməlidir ki, tərəfləri məhkəməyə çatımlılıq hüququndan məhrum etməsin. Həmin Direktivin 1-ci maddəsində qeyd edildiyi kimi, mediasiya və məhkəmə icraatları arasında balanslı əlaqə saxlanılmalıdır [7].

II. Azərbaycan Respublikasında məcburi mediasiya institutunun məhkəməyə çatımlılıq hüququ baxımından qiymətləndirilməsi

“Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu mediasiya ilə bağlı beynəlxalq standartlar nəzərə alınmaqla tərtib edilmişdir. Hesab edirik ki, məcburi mediasiya ilə bağlı normalar mediasiyanın ənənəvi konsepsiyasına uyğundur. Ona görə ki, heç kim bütün işi mediasiya nəticəsində barışıq sazişi ilə yekunlaşdırmağa məcbur edilmir və sadəcə, ilkin mediasiya sessiyasında iştirak tələb edilir. Həmin ilkin sessiyadan sonra onlar mediasiya prosesindən imtina etməkdə və məhkəməyə müraciət etməkdə sərbəstdirlər. Başqa sözlə, ilkin mediasiya sessiyasında tərəflərin iştirakının məcburiliyi sonrakı mediasiya proseslərində iştirak etməli olması deyil. Belə ki, tərəfin ilkin mediasiya sessiyasında üzrsüz səbəbdən iştirak etməməsinin məsuliyyətə səbəb olmasını nəzərdə tutan «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 29.4-cü maddəsinin 09 iyul 2021-ci il tarixdə ləğv edilməsi yerində edilmiş dəyişiklik olmuşdur. Könüllülük prinsipinə görə də, tərəflərin məcburi mediasiya sessiyasında iştirak etməməsi ilə bağlı məsuliyyət nəzərdə tutula və tərəflər razılığa gəlməyə məcbur edilə bilməz. Digər tərəfdən, həmin Qanunun 36.5-ci

maddəsinə əsasən, ilkin mediasiya sessiyasında üzrsüz səbəbdən iştirak etməyən tərəf mediasiya ilə bağlı digər tərəfin çəkdiyi bütün mediasiya xərclərini ona ödəməlidir [4]. Belə qayda müqayisəli hüquq ədəbiyyatında yarı məcburi mediasiya modeli kimi fərqləndirilmişdir. Qanunvericiliyimizdə məhkəmə məcburi mediasiya modeli nəzərdə tutulmamışdır. Belə ki, «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun “məhkəmə mediasiyası” adlanan 31-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə tərəfləri mediasiya prosesində iştiraka məcbur edə bilməz, lakin prosesin istənilən mərhələsində məhkəmə işin hallarını nəzərə alaraq öz təşəbbüsü ilə, yaxud tərəflərdən birinin müraciəti əsasında onlara mübahisənin mediasiya vasitəsilə həllini təklif edə bilər.

Mediasiyanın tətbiq dairəsi həmin Qanunun 3-cü maddəsində öz təsdiqini tapmış, habelə tərəflərin kommersiya mübahisələri, əmək və ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin həlli üçün məhkəməyə müraciət etməmişdən əvvəl bu Qanunun 28 və 29-cu maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq ilkin mediasiya sessiyasında iştirakı məcburi hesab edilmişdir. (Buna məhkəməyə müraciət şərti kimi mediasiya modeli də deyilir.) Lakin məcburi mediasiyaya yönəlməli olan mübahisələrdə istisnalar da vardır. Belə ki, mübahisələr mediasiyada iştirak etməyən üçüncü şəxslərin və ya məhkəmə tərəfindən fəaliyyət qabiliyyəti olmayan, yaxud məhdud fəaliyyət qabiliyyətli hesab edilən şəxslərin hüquqlarına toxunduqda, belə mübahisələr üzrə mediasiya keçirilə bilməz. Həmin hallar aşkar edildikdə mediator, tərəflər və ya onlardan biri həmin mübahisələr üzrə mediasiya prosesindən imtina edirlər. İkinci istisna Ələt azad iqtisadi zonasına aiddir. Belə ki, Ələt azad iqtisadi zonasında baş verəcək iqtisadi münasibətlər həmin zonada formalaşdırılan “mübahisələrin həlli qurumları” vasitəsi ilə həyata keçirilir. Digər istisna ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr ilə

bağlıdır. Belə ki, əgər ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr zamanı uşağın normal böyüməsinə və inkişafına təhlükə yaradan, yaxud onun maraqlarına zərər vura bilən hallar mövcuddursa və ya belə halların yaranma ehtimalı olarsa, mediator bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana məlumat verməyə borcludur və mediator göstərilən işlər üzrə mediasiya prosesinin həyata keçirilməsindən imtina edə bilər.

Məcburi mediasiyanın Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olub-olmaması, məhkəməyə müraciət etmək hüququnun məhdudlaşdırılması zamanı gözlənilməli olan mütənasiblik, habelə mediasiyanın məhkəməyə alternativ hesab edilməsi və mediasiya əleyhdarları tərəfindən irəli sürülən digər məsələlərlə bağlı aşağıdakıları nəzərə çatdırmaq istəyirik. Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Bu, Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir [1]. Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, Avropa İttifaqının 21 may 2008-ci il tarixli Direktivinin 5-ci maddəsinə əsasən, məcburi mediasiya tətbiq edilə bilər [7]. Lakin bu zaman tərəflər məhkəməyə çatımlılıq hüququndan məhrum edilməməlidirlər. Bununla bağlı qeyd edək ki, mediasiyada iştirakın məcburi olması mediasiyanın əsas prinsiplərindən biri olan könüllülük prinsipinə uyğun olmasa da, belə istisna sadəcə ilkin mediasiya sessiyası üçün nəzərdə tutulmuşdur. Tərəflər mediasiyadan imtina və ya baş tutmaması barədə müvafiq arayış və protokolu əldə etməklə məhkəməyə müraciət edə bilərlər. Digər tərəfdən, mediasiyada iştirak məcburi olsa belə, o, məhkəmənin alternativ sayıla bilməz. Belə ki, Konstitusiyanın 125-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında məhkəmə hakimiyyətini ədalət mühakiməsi yolu

ilə yalnız məhkəmələr həyata keçirirlər. Hesab edirik ki, mübahisələrin alternativ həlli üsulu kimi məcburi mediasiya elə tənzimlənməlidir ki, məhkəmənin ədalət mühakiməsi üstündəki mütləq hakimiyyətinə zərər verilməsin. Avropa İttifaqının 21 may 2008-ci il tarixli Direktivinin 1-ci maddəsində qeyd edildiyi kimi, mediasiya və məhkəmə icraatları arasında balanslı əlaqə saxlanılmalıdır. Ona görə də məcburi mediasiya məhkəməyə müraciət etmək hüququnun alternativ hesab edilməməlidir. Bizə görə məcburi mediasiya sadəcə məhkəməyə müraciət etməzdən əvvəl yerinə yetirilməli olan şərtidir. Konstitusiyanın 71-ci maddəsinə əsasən, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənasib olmalıdır. Dövlətin məcburi mediasiyayı tətbiq etməsində əsas məqsədindən biri məhkəmənin iş yükünün azaldılmasına nail olmaqla məhkəmənin səmərəliliyini daha da artırmaqdır. Digər tərəfdən, məcburi mediasiya yalnız mediasiya üçün daha perspektivli olan bəzi mübahisələrə tətbiq edilir, hansı ki, belə mübahisələr məhkəmənin iş yükünün kiçik bir hissəsidir. Başqa sözlə, belə məhdudiyət azlığa tətbiq edilir. Mediasiyanın isə müsbət cəhətləri olduqca çoxdur. Belə məhdudiyətin dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənasib olduğunu hesab edirik.

Məcburi mediasiyanın məhkəməyə çatımlılıq hüququna maneə kimi qiymətləndirənlər digər tərəfdən onun vaxt itkisi olduğunu, hətta mediasiya üçün ödənilməli olan rüsumları isə maddiyyatla bağlayıb bunun demokratik dövlətə uyğun olmadığını müdafiə edirlər. Vaxt itkisi olması hesab edilməsinin heç bir məntiqli əsası yoxdur. Ona görə ki, mediasiya, nəticəsindən asılı olmayaraq, bütün tərəflər üçün qazanıcıdır. Mediasiya prosesində tərəflər problemlərini üz-üzə müzakirə edirlər ki, bu onları sonradan barışığa da apara bilər. Hətta bəzi məsələlər barəsində razılıq da əldə oluna bilər ki, bu da gələcəkdə məhkəmənin daha tez yekunlaşmasına, məhkəmə

xərclərinin azalmasına və ya mübahisənin predmetinin dəqiqləşdirilməsinə səbəb ola bilər. Nəzərinizə çatdıraraq ki, «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinə əsasən, tərəfləri razı salacaq şəkildə mübahisənin həllini təmin etməklə bərabər, **tərəflər arasında münaqişə səviyyəsinin azaldılması** da mediasiyanın məqsədidir. Maddiyyatla bağlı onu da qeyd edək ki, həmin Qanunun 36.7-ci maddəsinə əsasən, mediasiya xərclərini ödəmək üçün kifayət qədər vəsaiti olmayan hər hansı tərəfin mediasiya xərclərinin ödənilməsi dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına həyata keçirilir. Habelə «Dövlət rüsumu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.1-1-ci maddəsinə əsasən, «Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, mediasiya prosesinin nəticəsinə dair barışıq sazişi bağlanmadıqda məhkəməyə müraciət edərkən mediasiya prosesi ilə bağlı xərclərin öz üzərinə düşən hissəsini ödəmiş tərəf və ya **məcburi ilkin mediasiya sessiyasında** mediasiya xərclərini ödəmiş tərəf dövlət rüsumunu ödəməkdən azad olunur. Bu Qanunda nəzərdə tutulmuş dövlət rüsumunun məbləği çəkilmiş xərclərdən artıq olduqda, tərəf çəkdiyi xərc həddində dövlət rüsumundan azad edilir [3].

«Mediasiya haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda mediasiyanın fərdlərin məhkəməyə müraciət etmək hüququnu məhdudlaşdırmaması üçün müvafiq tənzimləmələr aparılmışdır. Belə ki, həmin Qanunun 35.1-ci maddəsinə əsasən, mediasiya prosesinin tətbiqi tərəflər arasında mübahisə üzrə qanunla nəzərdə tutulan iddia müddətinin axımının dayandırılmasına səbəb olur. Mediasiyanın ümumi müddəti 30 gün müəyyən edilmişdir ki, bu da prosesin dinamikliyini təmin etməklə yanaşı, tərəflərin maraqlarının daha tez təmini baxımından önəmlidir. Bu müddət isə yalnız mübahisənin mürəkkəbliyi nəzərə alınaraq tərəflərin razılaşması ilə daha 30 gün müddətinə qədər uzadıla bilər. Həmin Qanu-

nun 9.3.1-ci maddəsinə əsasən, barışıq sazişinin icrasını təmin etmək tərəflərin vəzifəsidir. Əgər barışıq sazişinin könüllü icrasından imtina olunsa, tərəf (o cümlədən məhkəmə baxışında olan işlər üzrə tərəf) barışıq sazişinin məcburi icrası üçün məhkəməyə müraciət edə bilər. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinə (MPM) sonuncu dəyişiklikdən sonra “iddia təmin tədbiri” “müvəqqəti təminat tədbiri” adlandırılmış və MPM-in yeni 157.2-ci maddəsi müvəqqəti təminat tədbirlərinin hansı məqsədlər naminə tətbiq edilməli olduğunu təsbit etmişdir. Belə ki, müvəqqəti təminat tədbirləri cavabdehin və ya digər şəxslərin hərəkətləri (hərəkətsizliyi) nəticəsində mövcud vəziyyətin dəyişəcəyi təqdirdə ərizəçinin hüquqlarının qorunmasının (təmin və ya bərpa edilməsinin) mümkün olmayacağı və ya əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşəcəyinin qarşısını almaq məqsədilə tətbiq edilir. MPM-in 157.2-ci maddəsinin əvvəlki redaksiyası isə iddianı təmin tədbirinin məqsədini yalnız qətnamənin gələcəkdə icrasını təmin etməklə bağlayırdı. Yeni tənzimləmələr ona imkan verir ki, birbaşa qətnamənin gələcəkdə icrası ilə bağlı olmasa belə, mövcud vəziyyətin dəyişəcəyi təqdirdə ərizəçinin hüquqlarının qorunması-

nın mümkün olmayacağı və ya əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşəcəyi müəyyən edilərsə, müvafiq müvəqqəti təminat tədbirləri tətbiq edilə bilər. MPM-in 157.3-cü maddəsinə əsasən, müvəqqəti təminat tədbirinin tətbiqi haqqında ərizə məhkəmədə iddia ərizəsi verilənədək, iddia ilə eyni vaxtda və ya məhkəmə icraatının gedişində verilə bilər. İddia ərizəsi verilənədək müvəqqəti təminat tədbirinin tətbiqi haqqında ərizə verildikdə məhkəmə 1 aydan çox olmayan müddətə müvəqqəti təminat tədbirlərinin tətbiqi barədə qərar qəbul edə bilər [2].

Göründüyü kimi, hazırkı qanunvericilikdə fərdin səmərəli hüquqi müdafiə prinsipindən irəli gələn təminatları mövcuddur. Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə aldıqda, məcburi mediasianın məhkəməyə çatımlılıq hüququna əsaslı maneə yaratdığını demək olmaz. Bununla belə, hesab edirik ki, barışıq sazişinin gələcəkdə mübahisələndirilə bilməsi şərtləri və qaydası, mediasiya prosesi zamanı müvəqqəti təminat tədbirinin tətbiq edilməsi ilə bağlı ayrıca normalar “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa və Mülki Prosesual Məcəlləyə əlavə edilməlidir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası <http://www.e-qanun.az/framework/897>
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi <http://e-qanun.az/framework/46945>
3. “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu <http://www.e-qanun.az/framework/2860>
4. “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu <http://www.e-qanun.az/framework/41828>
5. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiya <https://www.coe.int/az/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>
6. Doç. Dr. Seda Özmumcu, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXXIV, S. 2 (2016) https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/292467&ved=2ahUKEwj4p7O9hPD0AhWIS_EDHdkzBQIQFnoECAMQAQ&usg=AOvVaw3-HcsjEvhb6UPh3BF9SkMW
7. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DOJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF&ved=2ahUKEWjt0peW--P0AhW3AhAIHYY6DO0QFnoECAcQAQ&usg=AOvVaw3J9Xf611MnxSFwuPvDCug3>
8. Antonio Maria Marzocco and Michele Nino, ‘The EU Directive on Mediation in Civil and Commercial Matters and the Principle of Effective Judicial Protection’ Lex ET Scientia International Journal . 2012, Vol. 19 Issue 2, p105-127.

23p. https://lawsdocbox.com/Legal_Issues/80199649-The-eu-directive-on-mediation-in-civil-and-commercial-matters-and-the-principle-of-effective-judicial-protection.html

9. Melissa Hanks, "Perspectives on Mandatory Mediation", UNSW Law Journal, 35, no. 3, (2012). <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/article/perspectives-on-mandatory-mediation/>

10. Winston, David S., Participation Standards in Mandatory Mediation Statutes, Ohio State Journal on Dispute Resolution 1996 (11) <https://kb.osu.edu/handle/1811/79729>

Аскеров Агиль Илтифат оглы

ОЦЕНКА ПРИНУДИТЕЛЬНОЙ МЕДИАЦИИ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ДОСТУПА К ПРАВОСУДИЮ

РЕЗЮМЕ

29 марта 2019 года принят и вступил в силу с 1 июля 2020г. Закон Азербайджанской Республики № 1555-VQ «О медиации». Статьи 28 и 29 того же Закона устанавливают обязанность участвовать в медиации до подачи иска в коммерческом, семейном и трудовых спорах. Нормы, касающиеся обязательной медиации, все еще вызывают споры. Принудительное посредничество используется для более быстрого разрешения некоторых споров и уменьшения нагрузки на суды. И статье принудительная медиация оценивается в соответствии со статьями 6 и 13 на справедливое судебное разбирательство Европейской конвенции по правам человека.

Asgarov Agil Iltifat

EVALUATION OF MANDATORY MEDIATION IN TERMS OF ACCESS TO JUSTICE

SUMMARY

With Law of the Republic of Azerbaijan on mediation no 1555-VQ, date March 29, 2019 the articles 3.2, 28 and 29 of which came into force on July 01, 2021, it was made obligatory to appeal to a mediator to settle commercial, family and labor disputes before filing a suit. Upon making mediation a condition for the admissibility of an action before courts commercial, family and labor disputes, both the legal regulation itself and the practice of mediation were evaluated in many aspects. Mandatory mediation seems to be strange at first sight since mediation as a method of alternative dispute resolution covers a process whereby parties try to solve their conflicts with the assistant of a third person. In this respect the voluntary participation of the parties is essential for the process. One of the alternative solution methods to be applied in order to settle some disputes faster and relieve the heavy workload on court is mediation.

This article is devoted to evaluation institution of compulsory mediation in terms of access to justice which is constituted by the principle of judicial protection enshrined in Art 6 and 13 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Rəyçi: h.ü.e.d., prof. A.M.Qasımov

Təqdim edən: h.ü.e.d., prof. H.S.Qurbanov

Daxil olma tarixi: 15.12.2021

Təkrar işlənmə tarixi: 19.01.2022

Çapa imzalanma tarixi: 26.01.2022